

Bárándy Gergely

**A KÖZÖSSÉGEK EMBERI MÉLTÓSÁGÁNAK BÜNTETŐJOGI
VÉDELME
MAGYARORSZÁGON**

PhD értekezés tézisei

Témavezető: dr. Gál István László PhD

**Pécsi Tudományegyetem
Állam és Jogtudományi Kar
Büntetőjogi Tanszék**

Budapest, 2009

I.

A kutatási téma előzményeinek összefoglalása [az értekezés témája és a kitűzött kutatási feladat]

Általánosan elfogadott meghatározás szerint a társadalom fogalmán minden olyan szervezett emberi közösséget értenünk kell, amelyet valamilyen összekötő elem tart egyben. Ebből következően ha az államot mint tényleges entitást röviden meg kellene határoznunk, azt mondhatnánk, az az emberek társadalmi együttélésének viszonylag állandó és sajátos szabályozottság mentén definiált rendje. Ebben a rendben annak érdekében, hogy a „viszonylagos állandóság” érvényre juthasson, fel kell állítani egy olyan szabályrendszert, amely megfelel az adott társadalom adott időszakban és korszakban kialakult fejlettségi szintjének és szabályozási igényeinek. A gondolat, hogy az emberi együttélés nélkülözhetetlen előfeltétele e szabályrendszer, azaz a mindenki által ismert és elismert magatartási normák érvényesülése, érvényre juttatása, a kezdetektől része az emberiség kultúrkincsének.¹ Ha e szabályrendszer ennek nem felel meg, az óhatatlanul elégedetlenséget szül, a társadalom „identitászavarba” kerül, hiszen igényére nem reagál az arra hivatott grémium. Mindez abból a törvényszerűségből adódik, hogy ha az ember nem számíthatja ki előre magatartásának következményeit, lehetetlenné válik az előrelátás és az ennek megfelelő cselekvés az élet minden területén. Elliott Aronson szerint ez az a pont, ahol a racionális és céltudatos cselekvés helyére az ösztönös rögtönzések lépnek.² Az említett biztonságigény természetesen a hatalom letéteményeseivel szemben fogalmazódik meg. „A jogállam megvalósítása folyamat. Az állami szervek számára alkotmányos kötelesség ezen munkálkodni.”³ A szabályozási rendszer kialakításakor ezt szem előtt tartva kell a jogállami demokrácia mindig változó elvárásai mentén determinált társadalmi elvárásokat teljesíteni, olyan alapvető értékek szem előtt tartásával, amelyek az állam és az egyén viszonyát, a társadalmi viszonyok széles körének átfogó törvényi szabályozását, mind az anyagi, mind az eljárási jogszabályok mindenkire egyaránt kötelező voltát

¹ Horkay-Hörcher Ferenc, *Előadások a XIX. és XX. század állambölcselete köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2001, 9–93.

² Elliott Aronson, *A társas lény*, KJK–KERSZÖV, 2000.

³ 236/A/2008. AB határozat – Kiss László alkotmánybíró párhuzamos indokolása II/1. pont, Abh. 11/1992., Abh. 77/1992., Abh. 80/1992.

jelentik, akként, hogy a társadalmat általában a jog és a törvényes rend tisztelete jellemezze.

E társadalmi elvárás és a neki való megfelelési kötelezettség vizsgálata érhető tetten az értekezésemben bejárt területen is. A jogállami demokrácia egyik fokmérője ugyanis nem csupán az egyéni szabadságjogok érvényre jutásának és érvényre juttatásának mikéntje, hanem az is, hogy milyen garanciarendszer mentén működhetnek az egyén számára garantált alapvető, avagy kvázi alapvető jogok. Kérdés, hogy mely alapjogot lehet és kell a többi fölé helyezni, és mely jogok azok, amelyek nem gyakorolhatók mások rovására.

A Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) tükrözi egy adott kor adott társadalmának állapotát, felfogását, így lehet, hogy egyes cselekményeket koronként, a különböző társadalmakban másként kell értékelni, esetleg értékelni sem kell. Hazánkban a rendszerváltás idején gyökeres változásoknak lehettünk részesei, amelyek különleges igényeket támasztottak a jogalkotás területén, s ugyanakkor meghatározó befolyással voltak az emberek gondolkodásmódjára. A szólásszabadság határát a nagy társadalmi és politikai változások idején vagy szélsőségesen tág, vagy szélsőségesen szűk határok közt vonják meg: szélsőségesen szűk határok közt, ha demokrácia alakul diktatúrává, szélsőségesen tág határok közt, ha diktatórikus berendezkedésű ország alakul demokratikussá. Természetes tehát, hogy közvetlenül egy totalitárius rendszer megdöntése után a visszarendeződés megakadályozásának egyik legfontosabb eszköze a szinte korlátlan szólásszabadság biztosítása. Egy kialakult és stabilizálódott demokráciában viszont – amilyen évek óta Magyarország – az állampolgárok és egyes társadalmi csoportok jogos érdekeinek szem előtt tartásával jóval szűkebb keretek közt kell megvonni a szólásszabadság határait, mint az átalakulást közvetlenül követő időkből. E gondolatmenet, amelyet a jogalkotó is kiemel a legutóbbi törvényjavaslat indokolásában, végre megjelent az alkotmánybírói külön-, illetve párhuzamos véleményekben is. Kiss László alkotmánybíró fogalmaz a leghatározottabban: „el lehet-e jutni odáig, hogy éppen valamely fontos jogállami intézmény [itt: a – ténylegesen és érdemben korlátozhatatlan alapjogként viselkedő – véleménynyilvánítási szabadság] válik veszélyessé magára a jogállamra?”⁴ Az elmúlt időszak eseményeit szemlélve válaszom – igen.

⁴ 95/2008 (VII. 3.) AB határozat – Kiss László alkotmánybíró párhuzamos indokolása II/3. pont.

Magyarországon napjainkra az a paradox helyzet alakult ki, hogy míg az ország egyik felében Európa kulturális fővárosa épül, a másik felében a szólás és véleménynyilvánítás korlátlan szabadságának védőernyője alatt durván tipornak a társadalom egyes csoportjainak érzületébe, komoly és sok esetben közvetlen fenyegetettségben tartva őket. 2001-ben, amikor először foglalkozni kezdtem a gyalázkodás pőnalizálásának kérdéskörével, csakis a közösségek védelme érdekében gondoltam azt fontosnak. Mára sajnos egy új érv került az eredeti mellé, sőt megkockáztatom, előbbre is: napjainkban a tettelegességtől vissza nem riadó szélsőséges csoportok egyre markánsabban vannak jelen mindennapjainkban, s a hatóságok tehetetlenek. Sokak szerint a tehetetlenség oka a nem konzekvens jogértelmezés és jogalkalmazás, mások szerint a hiányos jogszabályi környezet. Tény, hogy előretörésüknek, fejlődésüknek nem tudunk hatékonyan gátat szabni. A gyalázkodás szankcionálása már nem csupán a közösségek becsületének és emberi méltóságának védelme érdekében szükséges, hanem azért is, mert más jogszabályokkal együtt hatékony eszköz lenne az önkényuralmi rendszereket éltető, azok ideológiáját valló és visszaállítani kívánó radikálisok visszaszorítására.

Értekezésem célja annak igazolása, hogy a szólásszabadság korlátozása a társadalom tagjainak vagy csoportjainak becsülete, testi épsége és emberi méltósága érdekében indokolt. Erre azonban csak komplex jogi eszközök konstruálásával, a rendelkezésre álló jogszabályi eszköztár újragondolásával, az értelmezési bizonytalanságok kiküszöbölésével, és a hiányzó szabályozási struktúra megalkotásával kerülhet sor. Okulva ugyanis az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) izgatási tárgyú határozataiban foglaltakból, a kérdést újra kellett fogalmazni, immár nem a közrend védelme, hanem az emberi méltóság mint védett jogi tárgy oltalomban részesítésének igényével. A 95/2008 (VII. 3.) AB határozat igazolta, hogy a jogalkotás jó úton jár, amelyen az elutasító döntés ellenére tovább kell haladni. Értekezésemben azt vizsgálom, hogyan.

A kitűzött *kutatási feladat* ennek megfelelően a közösségek méltóságát sértő cselekményekkel kapcsolatban felmerülő jogi és jogpolitikai események, trendek és irányvonalak feltáró elemzése, annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy kell-e, és ha igen, lehetséges-e, s ez esetben milyen eszközökkel lehet büntetni a társadalom egyes csoportjainak emberi méltóságát durván sértő verbális és nonverbális agressziót.

II.

Az értekezés elkészítésében alkalmazott módszerek [kutatási módszertan]

Annak érdekében, hogy kutatási feladatomat a cél szem előtt tartásával elvégezhessem, a következő kutatási módszereket alkalmaztam.

A tárgykör *elméleti megalapozásául* a magyar, valamint a külföldi szakirodalom és tételes joganyag, továbbá a parlamenti és bírói gyakorlat szolgált. Az ehhez szükséges jogirodalom és jogforrások feltárása többéves anyaggyűjtés eredménye, amelynek során feldolgozásra került az említett szakirodalom túlnyomó része. Kutatómunkámhoz az Egyetemi Könyvtár, továbbá az Országgyűlési Könyvtár vonatkozó anyaga szolgált segítségül, amelynek segítségével tanulmányozhattam a hazai és a nemzetközi szakirodalmat.

A témakör vizsgálata során nem mellőzhettem az internetes forrásmunkák tanulmányozását. Ennek során kiemelt jelentőséget tulajdonítottam annak, hogy csakis a releváns és bevett tudományos szabályoknak megfelelően verifikált, vagy az egyes nemzetközi szervezetek hivatalos honlapján megjelent dokumentumok kerüljenek feldolgozásra.

Kutatómunkám során az International Visitor Leadership Program keretében egy hónapot töltöttem az Egyesült Államokban, ahol az amerikai igazságügyi rendszert és jogalkotási mechanizmust tanulmányozhattam.

A Legfelsőbb Bíróság adatállományában fellelhető legfontosabb idevágó hazai ítéletek analízisére, valamint az egyes törvények, törvényjavaslatok és az eredeti parlamenti vitaanyag elemző értékelésére is nagy súlyt fektettem.

A jogszabályhelyek, az egyes normák megalkotásának körülményeit feltáró elemzés, a jogesetek bemutatása, ismertetése bizonyos fejezeteknek leíró jelleget ad ugyan, mégis szükségesnek találtam az ilyen jellegű vizsgálatot is, tekintve, hogy az összefüggések feltárásánál lényeges az összehasonlító jogi, továbbá az elemző módszer használata. Ennek során különös figyelemmel voltam az AB izgatási tárgyú döntései, valamint a gyalázkodás tárgykörében hozott döntés közötti „fejlődési ív” feltárására, a nemzetközi és hazai jogfejlődés irányainak tárgyalására.

A tárgyalt téma *gyakorlati aspektusainak* elemzése során saját elméleti kutatásaim eredményeit használtam fel, megállapításaim tehát elméleti és gyakorlati tapasztalatokon alapulnak. Országgyűlési képviselőként és az Alkotmányügyi, Igazságügyi és Ügyrendi Bizottság tagjaként alkalmam nyílt

arra, hogy a gyalázkodás büntető és polgári szabályozási koncepciójának alakítója, a büntetőjogi tárgyú, valamint az Alkotmány módosítására irányuló törvényjavaslat egyik előterjesztője legyen. Munkám ennél fogva egyfelől kutatásom, másfelől szakpolitikai tevékenységem eredménye.

III.

Az értekezés rövid összefoglalása

Dolgozatom öt, egymásra épülő főbb egységből áll össze.

III.1. Alapvetés és fogalom meghatározás

Értekezésem I. részében a téma alap gondolatait taglaló első fejezetet követően a legfontosabb fogalmak tisztázását végzem el, hiszen a téma elemző értékelésére, annak tudományos vizsgálatára nem kerülhet sor a mindenkori szabályozási koncepció alapját jelentő fogalmak meghatározása nélkül. A második fejezet a kommunikációs jogok, továbbá az élethez és az emberi méltósághoz való jog – egyéni és csoportkontextusban történő – vizsgálatával foglalkozik, amelyet a két jog társadalmi együttélés során felvetődő összeütközésének elemzése követ. John Milton és John Stuart Mill gondolatainak elemzése azért szükséges, mert az AB által alkalmazott alapjogi tesztek eredete e gondolkodókig vezethető vissza. A véleménynyilvánítás szabadsága mint a cenzúrával szemben megszületett, szinte valamennyi polgári forradalom zászlajára tűzött, első generációs politikai szabadságjog kiemelt szerepet tölt be az alapjogok között. Az AB ezzel kapcsolatban kifejtette: a véleménynyilvánítás szabadsága – mely a véleményt, azaz a bírálatot, kritikát annak érték- és igazságtartamára tekintet nélkül védi – a kommunikációs alapjogok anyajogaként funkcionál, amely által, a káros és az építő gondolatok, vélemények ütköztetése útján kikristályosodhat a társadalmilag elvárt, elfogadható eszme. Mindez azonban csak abban az esetben lehet igaz, ha az egymással kommunikáló két fél azonos pozícióban, azonos erőviszonyt képviselve folytat valódi dialógust egymással. Éppen ezért nem lehet mindenkor a kommunikációs alapjogok korlátozhatatlanságából kiindulni; határuk az arra a kérdésre adott válasz jelöli ki, hogy meddig igazolható az egyén szabadságának terjedelme, és hol az a pont, amikor e jog gyakorlása másokat durván sért. Ebből következően hangsúlyozandó: a kritikát akkor kell és lehet büntetni, ha az már nem érv, hanem mások emberi

méltóságát sértő kirohanás. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog oszthatatlan és korlátozhatatlan, egyetemes emberi alapjog, a pusztá létezésből levezethető transzcendens tény.⁵ Ebből következik, hogy mind az emberi jogok katalógusában, mind a modern alkotmányokban az emberi élet és méltóság nem pusztán alapjogokként, hanem jogok forrásaiként,⁶ gyakorlatilag jogon kívüli, sérthetetlen értékeként szerepelnek. E sérthetetlen értékek passzív tiszteletben tartásáról és aktív védelméről kell a jognak mindenkor gondoskodnia.

Az elméleti megalapozás arra hívja fel a figyelmet, hogy a mai társadalmi köztudatban, a társadalmi együttélés során adódnak olyan élethelyzetek, amikor a nevezett két alapjog egymással kollízióban áll. A kívánatos helyzet az, hogy a két jog egymást kiegészítve működik, abban az esetben pedig, ha az egyik jogot valaki visszaélészerűen gyakorolja és ezzel mások alanyi jogát sérti, erre a jogalkotásnak válaszolnia kell, szem előtt tartva, hogy az alapjogot érintő büntetőjogi korlátozás csak akkor állhatja ki az alkotmányosság próbáját, ha valamely más alapjog sérelmének megelőzésére törekszik.⁷ Mivel a témám szempontjából releváns alapjogi kollízió fő szabály szerint a közösségek emberi méltóságának megsértésében manifesztálódik, értekezésemben szükségesnek tartottam egyrészt a közösségek méltósága, másrészt a társadalom egyes csoportjai sérelmére elkövetett ilyen jellegű cselekmények meghatározását.

A közösséget mint saját belső normákkal, értékrenddel rendelkező jogi és társadalmi entitást úgy definiálhatjuk, mint olyan személyösszességet, amelynek tagjai egymással összetartozónak, kívülállóktól különbözőnek érzik magukat. Pusztán azon emberi tulajdonságokat csoportképző ismérvként elismerve, amelyek az egyén és a csoport önazonosságát is egyformán meghatározzák,⁸ az így definiált csoporthoz tartozás mint az egyén lényegi jellemvonásaihoz tartozó tulajdonságok összességének része, éppúgy a személyiségi jogok körébe vonható. A közösséget alkotó, egymással szoros

⁵ Horváth Dóra, Véleménynyilvánítás szabadsága kontra gyűlöletbeszéd, *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2004/II, 41–70.

⁶ Vö. Kilényi Géza, Az Alkotmány egyes (alapelvi, alapjogi) rendelkezéseinek jogi jellege, *Társadalmi Szemle*, 1995/11, 44.

⁷ Az alapjogi korlátozás megengedhetőségéről lásd 30/1992 (V. 26.) AB határozat.

⁸ Az AB eddigi gyakorlatában két, a védelem teljességére érdemes csoportot határozott meg, mégpedig a személyiséget meghatározó lényegi tulajdonságok alapján. A 22/1997 (IV. 25.) AB határozatban a nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozást, a 4/1993 (II. 12.) AB határozatban pedig a vallási meggyőződést tekintette ilyennek.

összefonódásban álló egyének emberi méltóságának ugyanis van egy olyan kifejeződése, amely kizárólag azáltal létezik, hogy az adott személy a közösséghez tartozik. A közösségek méltósága tehát nem jelent mást, mint a közösség tagjának azon egyéni méltóságát, amely a közösséghez tartozásánál fogva létezik. Ez pedig éppúgy méltó a védelemre, mint a csoporttól elkülönült személy egyéni méltósága. Ennek ellenére Alkotmányunk kizárólag az egyénhez kapcsolja az emberi méltóság fogalmát, s miután annak lényegi tartalmát részletesen meghatározta, a testület adós maradt a közösségek méltóságának dogmatikai meghatározásával, és az ezzel kapcsolatos alapjogi védelem kifejtésével. A problémát éppen ez okozza. Jogrendszerünk jelenleg a közösség méltóságának védelmét csak közvetetten, csupán annyiban és akkor biztosítja, amennyiben az adott jogsértés egyúttal egyéni érdeksérelmet is okozott, és az így keletkezett igényt a sértett – polgári peres eljárás kezdeményezésével, vagy büntetőjogi úton – személyesen érvényesíti.

Kérdés tehát, hogy miként oldható fel az abból fakadó anomália, hogy míg nyilvántartott tagsággal (és jogi személyiséggel) rendelkező személyösszesség igényt tarthat személyiségi jogai védelmére, addig kollektív jogsértés esetén egy kisebbség, amelyet nap mint nap a kiirtásukra irányuló megnyilvánulásokkal támadnak, s amely „pusztán” azon az alapon szerveződik, hogy tagjai a csoporthoz tartozónak vallják magukat, nem formálhat jogot ugyanerre. Az értekezésemben elemzett valamennyi agresszív verbális és nonverbális megnyilvánulás megfélemlítő erővel hat,⁹ tehát sérti az érintett közösség tagjainak biztonságérzetét. Mindennek a közvetlen veszélyen kívüli további veszélye és sajnálatos következménye, hogy a társadalom egészében indulat kiváltására alkalmas tartalmat hordoz. Bár lehetetlen kimerítően felsorolni, hogy az adott közösséget milyen tartalommal illeti meg a védelem, látható, hogy a csoportokat ért támadások épp azért igen veszélyesek, mert tudva és akarva támadják az érintett kisebbség tagjainak szabad identitásvállalását.

A gyűlöletbeszéd, a gyalázkodás lényegét abban ragadhatjuk meg, hogy az minden olyan, egy közösség ellen irányuló verbális avagy nonverbális megnyilvánulást jelent, amely a csoporton keresztül érvényesülve annak tagjaira kihatóan a csoporttagok emberi méltóságát sérti, amikor a csoporttagoknak ama közös tulajdonságát teszi kérdésessé, amely a csoporthoz

⁹ Tilk Péter, A kifejezési szabadság és a gyűlöletbeszéd néhány alkotmányjogi vonatkozása, *Acta Humana*, 2005/1, 14.

tartozás révén az ember személyiségének lényegi tulajdonsága. Mivel a közösség és tagjai között igen szoros kapcsolat van, a közösséget ért sérelem gyakorlatilag átsugárzik az egyénre.

A jogtudomány álláspontja megoszlik a tekintetben, hogy a jelenleg hatályos jogi eszköztár alkalmas-e ez esetben megfelelő jogvédelmet biztosítani, így szükségesnek találtam a közösségek méltóságának védelme érdekében lefolyt szignifikáns peres eljárások elemzését. A konklúzió az, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet nem teszi lehetővé a közösségi jogvédelmet, mivel sem a polgári, sem a büntető ítélkezési gyakorlat nem ismeri el a csoport perbeli legitimációját, kizárva ezzel a közösségek személyiségvédelmének lehetőségét.

III.2. Hazai szabályozási kísérletek (történeti rész)

Dolgozatom II. részében két fejezetben elemzem a szabályozás eddigi történetét. Elsőként a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi Kódex) megalkotásától a rendszerváltozásig terjedő időszakot vizsgálom, majd az 1989–2004-ig, vagyis a 18/2004 (V. 25.) AB határozatig terjedő időszakot elemzem. A két periódus markánsan elválik egymástól. Az első fejezetben tárgyalt leíró elemzés témám szempontjából azért lényeges, mert – bár az előbbi korszakban a közösségek emberi méltóságának kérdése fel sem merült, annak tényét sem a jogirodalom, sem a joggyakorlat nem vitatta – az itt bemutatott normaanyag képezi a kritikai elemzésre kerülő alkotmánybírószági határozatok hivatkozási alapját. Valamennyi határozat utal ugyanis a Curia által adott definíciókra. A közösségek emberi méltósága védelmének kérdésköre, a társadalmi csoportokat ért durva verbális támadások pónalizálása – a közösség elleni izgatás törvényi tényállásának módosítása útján – csupán a Btk.-t módosító 1989. évi XXV. törvény egyes rendelkezéseinek alkotmányellenességét megállapító AB határozatot követően nyert aktualitást. Az AB a rendszerváltozás óta napjainkig négyszer határozott a közösség elleni izgatásról szóló törvényi tényállásról.¹⁰ Valamennyi szabályozási kísérlet, csakúgy, mint az AB erre adott válaszai, közvetlen hatással vannak a mai magyar jogfejlődésre.

¹⁰ A 30/1992 (V. 26.) AB határozat elemzését lásd Szabó András Gyűlöletbeszéd és gyűlöletre uszítás című tanulmányában (*Kriminológiai Közlemények*, 60[2002], 63–68); a 12/1999 (V. 21.) AB határozat részletes elemzését lásd Varga Zoltán Gyűlöletbeszéd című tanulmányában (*Kriminológiai Közlemények*, 60[2002], 69–77).

Az első – 30/1992 (V. 26.) – AB határozat idején hazánk frissen tért át a demokratikus államberendezkedésre a pártállami államrend hosszú évei után. Ez a „korszakváltás” tette indokolttá, hogy a cenzúra évtizedei után a testület – az individuális jogokat a kollektív jogvédelem elé helyezve – akként foglaljon állást, hogy minden vélemény vonatkozásában kívánatos a „szabad vita”¹¹ folytatása. Az AB ebben a határozatában rögzítette azon elveket, amelyeket máig az alapjogi bíraskodás axiomatikus igazságaiként alkalmaznak. Az AB az általa kidolgozott szükségességi-arányossági, továbbá az amerikai jogfejlődésből átvett „clear and present danger” teszttel „a konkrét ügy eldöntésén kívül a későbbiekre is érvényes kiindulópontokat határozott meg”,¹² és határozatával lerakta az alapjait a véleménynyilvánításhoz való jog „liberális koncepciójának [...], amelyre az jellemző, ha egy gondolatra vannak vevők a gondolatok piacán, akkor annak joga van megjelenni ezen a piacon.”¹³ Az AB határozat az alapjogi kollízió esetére „útmutatást” adva kiemeli: a véleménynyilvánítás szabadsága lehetővé teszi „az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban”.¹⁴ Ezzel szemben „Aki uszít, az valamely személy, csoport, szervezet, intézkedés ellen ellenséges magatartásra, ellenséges, kárt okozó tevékenységre biztat, ingerel, lázít.” Az uszítás nem csupán a köznyugalmat sérti, hanem az egyéni alapjogselelem bekövetkezésével megalapozottan fenyeget. Ez a kettős – megalapozott – intenzív, és bizonyos mérték feletti veszély az, amely a büntetőjog ultima ratiós jellegét szem előtt tartva alkotmányossá teszi az uszítás tényállását. Az AB határozat – a véleménynyilvánítási szabadság korlátozásának mércéjét az uszításban vonva meg – kimondta: bár a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátját képezheti, a gyalázkodási tényállás alkotmányellenes, mivel az nem külső korlátot jelent, hanem értéktartalmára tekintettel minősíti a véleményt, csupán elvontan védve a köznyugalmat akként, hogy nem feltételezi egyéni jogok sérelmét.

Vélhetőleg a határozatban kidolgozott két teszt félreérthető interpretációja vezetett a BH 1997. 165. számú eseti döntésben foglaltakra: Szabó Albert

¹¹ Molnár Péter, Pötcsselekvés, *Fundamentum*, 2000/3, 84–88.

¹² Koltay András, A köztársaság nevében, in Uő–Balla Judit–Borbély Zoltán (szerk.), *Pálinkás György emlékkönyv*, Budapest, Rejtjel, 2007, 104.

¹³ Legény Krisztián, Szólásszabadság és tolerancia, a gyűlöletbeszéd szabályozásának alternatívái, *Jogi Tanulmányok*, 2004. 115–133.

¹⁴ 30/1992 (V. 26.) AB határozat, III. 2.1. pont.

ügyében a Legfelsőbb Bíróság a büntethetőség küszöbét a határozattal ellentétes jogértelmezést elfogadva a zsidóság elleni tevőleges magatartásra való buzdításban jelölte meg, elvárva, hogy az adott kijelentés már-már tevőleges magatartásba menjen át. Ítéletében a Legfelsőbb Bíróság – a jogalkalmazói gyakorlatban az egységes jogalkalmazás hiányát váltva ki – a közösség elleni izgatás szűkítő értelmezését fogadva el, gyakorlatilag „új mércét alkalmazott az ügy eldöntésekor”.¹⁵

A határozatot, továbbá a Legfelsőbb Bíróság döntését követően kezdődő vitafolyamat homlokterében az állt, hogy célként tételezve a nem uszító, hanem gyalázkodó jellegű magatartások szankcionálását, korlátozható-e a visszaélészerűen gyakorolt szólásszabadság a közösségek méltóságának védelme érdekében, és ha igen, milyen módon. A 12/1999 (V. 21.) AB határozat alapjául szolgáló 1996. évi XVII. törvény megalkotásának a jogalkotási szükségességet társadalmi szinten is magyarázó tényezője az említettek kivül az volt, hogy ebben az időszakban hazánkban elszaporodtak az olyan erőszakos bűncselekmények, amelyek indítéka a sértettek más nemzeti, faji vagy vallási csoporthoz tartozása volt. A norma nem állta ki az alkotmányosság próbáját. Összegezve az AB álláspontját: a „gyűlöletkeltésre alkalmas egyéb cselekmény” fordulat alkotmányellenessége abban ragadható meg, hogy azzal a jogalkotó egyrészt túlzott mértékben leszállítva a büntethetőség uszításban meghatározott küszöbét, a véleménynyilvánítás szabadságát túlzottan korlátozza, másrészt határozatlansága folytán nem felel meg a normavilágosság követelményének, így az alkotmányos büntetőjog elveivel ellentétben áll. Hivatkozva a 30/1992 (V. 26.) AB határozatban foglaltakra, a testület leszögezte: „ha a veszély eléri azt a nagyságrendet, amit az uszítás, akkor nincs szükség az »egyéb cselekmény« elkülönítésére, mert az uszítás tényállása elnyeli az ilyen magatartást.”¹⁶

A 12/1999 (V. 21.) AB határozat a 30/1992 (V. 26.) AB határozatnak a véleménynyilvánítási szabadság liberális felfogását, a társadalom öntisztuló képességét valló nyomvonalán haladt tovább. Ehhez képest csupán egy év telt el, amikor az önkényuralmi jelképek használatának tárgyában állást foglalt: a 14/2000 (V. 12.) AB határozatban a társadalom önszabályozó képességébe vetett hit megdőlt, a testület – a büntethetőség küszöbének leszállítását elfogadva – kimondta, hogy az elmúlt diktatúrák ideológiáin alapuló

¹⁵ Koltay, *i. m.*, 107.

¹⁶ 12/1999 (V. 21.) AB határozat II. pont.

tevékenységek számúzendők a nyilvánosságból, tekintettel arra, hogy „a társadalom nem képes szembenézni a múltjával, a fájó, szégyenteljes történelmi tapasztalatokkal és kellő erővel elítélni [...] a különböző csoportokat sértő megnyilvánulásokat”.¹⁷ Az AB határozatok közötti koherencia hiánya, a mindegyikkel szemben álló Legfelsőbb Bírósági gyakorlat, az ellentmondásos jogalkalmazás sürgetővé tette a jogalkotást. A jogalkotási folyamatban katalizáló szerepet játszott ifj. Hegedűs Lóránt ügye. Az általa közzétett, durván antiszemita hangvételű írást követően több társadalmi szervezet követelte olyan szabályrendszer megalkotását, amely lehetővé teszi a gyűlölködő kijelentések elleni hatékony fellépést. A lefolyt büntetőügyben a Fővárosi Ítéletábla, szembehelyezkedve az AB által meghatározott dogmatikával, gyakorlatilag ellehetetlenítette a gyűlöletbeszéd – izgatás – uszítás hármásának értelmezését, amikor kimondva, hogy az elhíresült „Rekeszd ki őket!...” felhívásból nem következik az a vádlotti szándék, hogy olvasóit erőszakos cselekmények elkövetésére buzdítsa – a közlés erőszakos cselekmény kiváltására való alkalmasságát megkövetelve, többlettényállási elemmel egészítette ki az alkalmazandó normát.

Ezt követően az Országgyűlés 2003-ban elfogadta a közösség elleni izgatás új tényállását, a T/5719. számú törvényjavaslatot, amelyet az AB alkotmányellenesnek nyilvánított. A 18/2004 (V. 25.) AB határozat kifejtette, hogy az izgatás és az uszítás egymástól eltérő magatartásokat jelölő fogalom. A fogalmi elhatárolás tekintetében az AB és a Legfelsőbb Bíróság csupán a 18/2004 (V. 25.) AB határozat óta képvisel azonos álláspontot. Az említett AB határozat ugyanis a szűkítő értelmezést vette át, annak magyarázatát viszont, hogy miként jelentheti hivatkozási alapját egy AB határozatnak egy olyan ítélet, amely ellentétben áll azzal a határozattal, melyen a testület jogértelmezése alapul, nem adja. A probléma éppen az, hogy már az 1996. évi XVII. törvény is ezt a szűkítő, az AB alaphatározatában nem szereplő értelmezést próbálta „helyre tenni”, a T/5719. számú javaslat pedig egy erre irányuló újabb, és álláspontom szerint jobb próbálkozás volt. A javaslat ezért nem az AB korábbi határozatával, hanem pusztán a Legfelsőbb Bíróság szűkítő normaértelmezésével áll szemben.

Az AB az értékelés elvégzésekor két premisszával élt: egyrészt az uszítással kapcsolatos, nem egyértelmű AB álláspontok közül (jelesül, hogy megengedhető-e az uszításon kívüli magatartások szankcionálása, vagy sem)

¹⁷ Molnár Péter, Pótcselekvés, id. kiad., 86.

azt fogadta el, hogy az uszítás képezi azt a szintet, amelyet a jogalkotó nem szállíthat le, másrészt – a társadalmi öntisztulás képességét továbbra is axiómaként tételezve – deklarálta, hogy a jelenlegi szabályozásnak is – a történelmi és társadalmi körülmények változása ellenére – az előző két AB határozatnak kell megfelelnie.

Álláspontom szerint mindaddig nem beszélhetünk valóban szabad társadalomról és egyenlő méltóságúakként kezelt személyekről, amíg egyesek egy-egy alapjog mögé bújva, másokat megfélemlítve „befagyasztják” a kommunikációt. Ez esetben a szabad társadalom két következménnyel biztosan számolni fog: érzéketlenné válik a kirekesztő magatartásokkal szemben, a szélsőség pedig normalizálódik.

A határozat rögzítette, hogy míg az izgatás – a bírói gyakorlat szerint – enyhébb elkövetési magatartásként az értelemre hat, addig az uszítás az ösztönökre apellál és mozgósít, de nem adott számot arról, hogy miért ne jelenthetne az értelemre ható közlés ugyanakkora veszélyt, mint az érzelmeket felkorbácsoló. A testület álláspontja szerint az erőszakos cselekmény elkövetésére való felhívás a szükségességi-arányossági mércével mért büntethetőségi küszöb alatt marad, ekként alkotmányellenes.

III.3. A verbális agresszióval szembeni nemzetközi és európai fellépés

Az alapvető emberi jogok tárgyában született nemzetközi egyezmények, illetve európai uniós források kivétel nélkül rögzítik, hogy bár a véleménynyilvánítási szabadságnak az emberi jogok rendszerében kiemelkedő jelentősége van, nem korlátozhatatlan alapjog. Értekezésem III. részében a nemzetközi és európai jogi szabályozási rendszert elemezve a hazánkat terhelő büntető jogalkotási kötelezettség terjedelmét, a hatályos norma és az AB gyakorlat hiányosságait, ellentmondásait feltárva arra keresem a választ, hogy milyen lehetőségei és teendői vannak a jogalkotónak annak érdekében, hogy hazánk vállalt nemzetközi kötelezettségeinek eleget tudjon tenni. A fejlődési tendencia ugyanis nem rekedhet meg ott, ahol 1989–1992-ben megindult. Mind a nemzetközi jog, mind pedig az alapul szolgáló nemzetállami jogrend dinamikusan, egymással egyre szorosabb kohézióban fejlődik, utat mutatva hazánk számára is annak érdekében, hogy a stabilizációs-csatlakozási folyamat végére érve valóban minden szempontból az európai kultúrnemzetek sorába tartozzon.

A III. rész szerkezeti felosztását az indokolta, hogy a tárgykörben született szerződések, továbbá az egyes nemzetközi szervezetek azon céllal jöttek létre,

hogy az egyes államok a lehető legszélesebb körű integrációt létrehozva megtalálják annak módját, hogy a második világháborúban lezajlott borzalmakhoz hasonló események többé ne következzenek be. Európa politikai és védelmi integrációjának kérdésével párhuzamosan nyert teret az emberi jogok állami beavatkozással szembeni védelmének kérdése, amely komplex célok jegyében született meg az Egyesült Nemzetek Szervezete. Az ENSZ központi céljainak egyikévé az emberi jogok biztosítása és védelme vált,¹⁸ ami kifejeződött az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában is. A szintén az ENSZ égisze alatt, az emberi jogok védelmének jegyében – már az Egyezségokmányt megelőzően – elfogadott, a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény (a továbbiakban: ENSZ-egyezmény) az előbbieknél részletesebben rögzíti a faji megkülönböztetéssel szembeni fellépés és jogalkotási kötelezettség tartalmát, konkrétan meghatározva a büntetendő cselekmények körét. A nemzetközi okmányok kifejezetten szabályozási, illetve büntetőjogi szankcióalkotásra irányuló kötelezettséget állapítanak meg, amely az erőszakos és az erőszak közvetlen veszélyével fenyegető cselekményekkel kapcsolatban egyaránt fennáll. Mindezzel egyező álláspontot tükröz az ENSZ-egyezményhez kapcsolódó monitoring testület, a CERD (Committee on the Elimination of Racial Discrimination) joggyakorlata, valamint általános ajánlásai. A szélsőséges megnyilvánulások elleni nemzetközi törekvések között kell említenünk az ENSZ faji megkülönböztetés elleni modelltörvényét is, amely csupán iránymutatásként szolgál a részes államok számára, nemzetközi jogi kötelezettséget nem teremt.

Az „in varietate concordia” jelmondatát zászlajára tűző európai integráció eredeti célja az ENSZ-nél konkrétabb volt. A második világháborút a hidegháború időszaka követte. A nyugat-európai nemzetek az együttműködés és a konfliktusok békés rendezése érdekében 1949-ben létrehozták az Európa Tanácsot, amelynek fő célkitűzései között szerepel a fajgyűlölet, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia elleni küzdelem. A Tanács dokumentumai között kiemelt jelentősége van az 1950-ben, Rómában elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezményének, amely az Egyezségokmányhoz hasonlóan rögzíti a szabad véleménynyilvánítás jogát,

¹⁸ Lásd bővebben Pieter N. Drost, *The Crime of State: Penal Protection for Fundamental Freedoms of Persons and Peoples*, I: *Humanicide*, Leyden, A.W. Sythoff, 1959, 37–43.

azonban nem ír elő kifejezetten jogalkotási kötelezettséget a gyűlöletkeltés tilalma vonatkozásában. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának, illetve az Emberi Jogok Európai Bizottságának joggyakorlatából – melynek lényege, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki az olyan véleményre, amely ellentétes a Római Egyezmény szellemiségével, illetve összeegyeztethetetlen a demokráciával és az emberi jogokkal – azonban egyértelműen következik, hogy a gyűlöletbeszéd elleni fellépés az Egyezmény keretei között legitim célt szolgál, és nem sérti a szabad véleménynyilvánítás jogát. Az Európa Tanács dokumentumai között talán a legnagyobb jelentőségűek a European Commission Against Racism and Intolerance (a továbbiakban: ECRI) által megalkotott – 7., valamint 9. számú – általános politikai ajánlások, és a részes államokról készített jelentések, amelyek – hangsúlyozva a büntetőjogi eszközök kiemelt fontosságát – komplex védelmi rendszer megalkotásának igényét támasztják a nemzeti jogalkotóval szemben. Európa újjáépítése, a francia és a német ellentét feloldása érdekében a szorosabb integráció igényével, elsősorban gazdasági alapon tömörült Unióba a hat alapító 1951-ben. Az Európai Közösségeket jelentő szervezetek alapító szerződéseinek egyike sem tartalmazott eredetileg rendelkezéseket az emberi jogok védelme vonatkozásában, így az Unió emberi jogvédelmi rendszerének kiépítése az Európai Közösségek Bíróságának joggyakorlatában indult. A rasszizmus és az idegengyűlölet elleni küzdelem jegyében az Európai Unión belül is számos intézkedés született, mindazonáltal a megkülönböztetéssel szembeni fellépés főként az 1990-es évek óta kap egyre nagyobb hangsúlyt. A korábbinál sokkal szélesebb körű fellépési lehetőséget hozott az Európai Közösségekről szóló Szerződésnek (a továbbiakban: EKSz) az Amszterdami Szerződéssel bevezetett 13. cikke, amely általános hatáskört biztosít az Európai Közösségek számára, hogy bármely megkülönböztetéssel szemben fellépjenek. Mindez egyszerre tükrözi az egyenlőség biztosítása melletti politikai elhatározást, és megerősíti a Közösségek hatáskörét a diszkriminációval szembeni fellépés területén.¹⁹ Az Amszterdami Szerződés a harmadik pilléres együttműködés keretében is megerősítette az Unió lehetőségeit. Az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSz) 29. cikke kifejezetten is célként tételezi a rasszizmus és az idegengyűlölet megelőzését, s az ellenük folytatott küzdelmet. Az Unió Alapjogi Chartája, hangsúlyozva az emberi jogok védelmi rendszerének az Unió szintjén történő

¹⁹ Takis Tridimas, *The General Principles of EU Law*, Oxford, Oxford UP, 2006, 64–65.

kiépítését, s kifejezve a tagállamok e területen is egységes értékrendjét, a Római Egyezményhez hasonló tartalommal,²⁰ illetve ahhoz kapcsolódóan rendelkezik a véleménynyilvánítás szabadságáról és annak korlátairól, a diszkrimináció tilalmáról, valamint a joggal való visszaélés tilalmáról.

Az elsődleges mellett a másodlagos uniós joganyag is tartalmaz a fentiekkel egyező rendelkezéseket. Értekezésemben az EKSz 13. cikke alapján elfogadott két antidiszkriminációs irányelvet részletesen elemzem. Tekintettel arra, hogy a harmadik pilléres jogharmonizáció kifejezetten a büntető jogszabályok közelítéséről szól, kiemelést érdemel a 2008 novemberében az Európai Unió Tanácsa által – az EUSz 29. §-ára figyelemmel – elfogadott, a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő közdelemről szóló 2008/913/IB kerethatározat (a továbbiakban: Kerethatározat), amely – tiszteletben tartva a tagállamok eltérő kulturális és jogi hagyományait – az egységes megközelítést tükröző büntetőjogi fellépés hangsúlyozása mellett rögzíti, hogy hatálya csupán a rasszizmus és az idegengyűlölet súlyosabb formái elleni küzdelemre korlátozódik.²¹ A Kerethatározat nem bír közvetlen hatállyal, nem válik automatikusan a tagállamok nemzeti jogrendszerének részévé, hanem az elérendő célokat tekintve kötelező, s ennek megfelelően a tagállami jogalkotónak át kell ültetnie a nemzeti jogba.

A nemzetközi és uniós szabályozási rendszer átfogó elemzése egyrészt a már említett kötelezettségvállalások és Magyarországgal szemben támasztott elvárások miatt, másrészt abból a szempontból rendelkezik kiemelkedő jelentőséggel, hogy láthassuk, miként lépnek fel a közösségek méltóságát sértő verbális és nonverbális agresszióval szemben az Európai Unió tagállamai és más államok. Hazánk demokratizálódása során több alkalommal sor került arra, hogy a jogalkotó a Magyarországnál „idősebb” demokráciák szabályozási környezetét vette alapul saját normái megalkotásához, szem előtt tartva nemzeti sajátosságait. Az AB is így tett, amikor az amerikai típusú liberális szabályozás mintájára az Egyesült Államok értékelési szempontrendszerét vette alapul saját alapjogi tesztjének kialakításához. Éppen ezért tartom fontosnak az egyes nemzetállami szabályozások analízisét. A részletes történeti visszatekintés igénye nélkül oly célból vizsgálom több

²⁰ John Fairhurst–Christopher Vincenzi, *Law of the European Community*, Harlow, Essex, Pearson Longman, 42003, 42.

²¹ Steve Peers, Büntetőjog (részlet), in Lévay Miklós–Kígyóssy Katinka (szerk.), *Bűnügyi tudományi közlemények. Az Európai Unió hatása a büntetőjog fejlődésére*, Miskolc, Bíbor, 2004, 209.

ország jogszabályi környezetét, hogy igazoljam: a Magyarország előtt példaként álló országok képesek voltak megfelelni az európai és a nemzetközi kötelezettségeknek.

Értekezésem nemzetközi részét a Magyarország előtt álló feladatok elemzésével zárom. Látnunk kell, hogy a témakörrel kapcsolatos hazai álláspontok markánsan szétválnak attól függően, hogy míg egyesek a rendelkezésre álló jogi eszköztárat megfelelőnek tartják a közösségek emberi méltóságát sértő megnyilvánulások ellen, addig másokkal együtt magam is azt az álláspontot képviselem, hogy a jogalkotás szükséges, hiszen még ha a bíróságok helyesen, a jogalkotó eredeti szándékának megfelelően alkalmaznak is a közösség elleni izgatás tényállást, az nem volna az elégséges a közösségek emberi méltóságának – a nemzetközi és európai jog elvárásainak is megfelelő – hatékony védelmére. Kovács Péter alkotmánybíró szavaival: a közösség elleni izgatás csak „a gyűlöletre uszítást bünteti, így azonban az ENSZ-egyezményből fakadó kötelezettség [...] csak részben teljesül.”²² Valki László ennél is kritikusabban fogalmaz: „Az AB nem volt tekintettel a magyar állam által vállalt nemzetközi kötelezettségekre.” Utalva az ENSZ-egyezmény 4. cikkére, a következőket írja: „Szó sem esik benne a megszorító értelmezés lehetőségéről, arról, hogy az állam – kivételképp és meghatározott esetekben – mégis megengedhetné a területén rasszista eszmék terjesztését, a kisebbségek elleni gyűlöletre izgatást.”²³ A jogalkotásra vonatkozó kifejezett követelmény olvasható ki tehát a nemzetközi dokumentumokból. Azt pedig, hogy e követelménynek a magyar jogrendszer nem felel meg, világosan jelzik e szervezetek Magyarországot folyamatosan elmarasztaló jelentései. Ennek ellenére nem történt előrelépés e területen, ugyanis a gyűlöletbeszéd büntetőjogi tiltására tett újabb törvényhozói kísérletek sem állták ki az alkotmányosság próbáját.

Abban az esetben, ha nem biztosított vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeink és a belső jog összhangja, a jogalkotó két lehetőség közül választhat. Az egyik, hogy Magyarország szabadul nemzetközi kötelezettségei alól: felmondja a nemzetközi szerződést, vagy ha az lehetőséget biztosít erre, kezdeményezi módosítását. Senki sem gondolhatja azonban komolyan, hogy

²² 95/2008 (VII. 3.) AB határozat. Kovács Péter alkotmánybíró párhuzamos indokolásának III. része.

²³ Valki László, Szólásszabadság, alkotmány, nemzetközi jog, *Népszabadság*, 2009. augusztus 14.; A magyar állam a nemzetközi jogsértés állapotába került. www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=1182728. A letöltés ideje: 2009. augusztus 24.

hazánk számára valódi alternatívát jelenthet a nemzetközi szerződések olyan módosítását javasolni, amely a demokratikus alapértékekkel teljesen összeegyeztethetetlen, vagy éppen felmondani a nemzetközi szerződéseket, esetleg kilépni a nemzetközi szervezetekből, és ily módon szembefordulva az egész világgal, véglegesen kiírni magát a kultúrnemzetek köréből. A másik – s valójában az egyedüli tényleges és helyes – megoldás az lehet, hogy a jogalkotó végre eleget tesz az Alkotmány 7. § (1) bekezdésében foglalt kötelezettségének, s biztosítja a vállalt nemzetközi kötelezettségek, illetve a belső jog összhangját az ehhez szükséges törvények megalkotásával, és – ha ez másként nem lehetséges –, végső soron az Alkotmány módosításával.²⁴

III.4. A közösségi méltóság védelmének egyéb esetei

Az AB határozataival arra ösztönözte a jogalkotót, hogy vizsgálja meg: van-e lehetőség a közösség méltóságának jogvédelmére más jogágak keretei között, vagy más jogi tárgy oltalomban részesítése útján. Dolgozatom IV. részében ennek elemzését végzem el. Elsőként azt a két cselekményt vizsgálom, amely tárgyát tekintve nem választható el a közösségek sérelmére elkövetett, a csoporttagok emberi méltóságát sértő cselekményektől, jelesen a holokauszttagadást, valamint az önkényuralmi jelképek használatát. Céлом annak igazolása, hogy a közösségek méltóságát sértő megnyilvánulások kérdéskörét a jogalkotónak – ha meg kíván felelni a nemzetközi és uniós elvárásoknak, továbbá ha teljesíteni akarja a társadalom biztonságigényéből fakadó feladatát – komplex szemlélettel kell kezelnie. Mivel a közösségek méltóságának megsértése valamennyi alakzatánál – a holokauszttagadás, az önkényuralmi jelképek használata, valamint a gyalázkodás esetén is – a védett jogi tárgy nem az „elvonatkozott veszélyeztetett közrend”, hanem az élethez és az emberi méltósághoz való alkotmányos alapjog, csupán e három cselekményt elemzem.

A holokauszttagadás nem választható el a gyalázkodástól, annak speciális megnyilvánulási formája. Értekezésemben igazolom, hogy a nemzetközi és az európai jog megköveteli a holokauszttagadás elleni egységes fellépést. Az uniós tagállamok a gyűlöletbeszéd speciális aspektusaként, de legalábbis azzal együtt, azzal párhuzamosan, gyakorlatilag egymásra építve kezelik a holokauszt és más népiirtás, emberiség elleni bűncselekmény tagadását, jelentéktelen színben való feltüntetését, támogatását. 2009-ben

²⁴ Vö. Petrétai József, *Alkotmányjog*, I, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002, 171–175.

Magyarországon is megkezdődött annak vizsgálata, hogy miként lehetséges a jelzett magatartással szembeni fellépés. Itt részletesen kitérek a szabályozási koncepció sarokpontjait jelentő egyes kérdésekre, és elemzem a Btk. ez irányú módosítását célzó, T/9861. számú törvényjavaslatot. A javaslat álláspontom szerint – bár célját tekintve üdvözlendő – tartalmára és megfogalmazására tekintettel nem alkalmas a probléma hatékony kezelésére. A holokauszttagadás esetében a védendő jogi tárgy az emberi méltóság. Ebből következően a holokauszttagadás tényállását a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények fejezetében, a rágalmozás, a becsületsértés és a gyalázkodás tényállását követően indokolt elhelyezni.

A holokauszttagadás és a gyalázkodás közötti hasonlóságok körében – ha abból indulunk ki, hogy a holokauszttagadás, akárcsak a 95/2008 (VII. 3.) számú AB határozattal alkotmányellenesnek minősített gyalázkodás, annak értéktartalmára tekintettel korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát, az alkotmányos alapjogok sérelmének kevésbé konkrét veszélyével – alkotmányossági szempontból azt kell megvizsgálni, hogy a holokauszttagadás nem korlátozza-e még ennél is jobban a véleménynyilvánítás szabadságát. Okkal következtethetünk ugyanis arra, hogy az AB ezt a kérdést is a gyűlöletbeszéd vonatkozásában már 1992 óta konzekvens gyakorlata alapján ítélné meg. Ha pedig ez így van, borítékolható a testület álláspontja.

Az önkényuralmi jelképek használata esetén célom a nemzetközi joggyakorlat, a külföldi szabályozás, valamint az AB határozata közötti ellentmondások feltárásával annak igazolása, hogy a jelenleg hatályos szabályozás nem megfelelő, s módosítása többek között az Emberi Jogok Európai Bíróságának Vajnai Attila ügyében hozott döntése, továbbá az inkoherens alkotmánybírószági gyakorlat miatt is indokolt. Jelenleg ugyanis a Btk.-ban foglalt tilalmazott magatartások olyan tevékenységekre is kiterjednek, amelyek a Római Egyezmény 10. cikke értelmében védelem alatt állnak. Elvárás tehát, hogy az önkényuralmi jelképek használatának tilalma ne terjedjen ki azokra az esetekre, amikor a használat pusztá ténye nem fejez ki azonosulást a jelkép által szimbolizált önkényuralmi rendszerekkel, viselőjének pedig nem célja, hogy e rendszereket promotálva mások emberi méltóságát sértse, vagy bennük félelmet ébresszen. Kétségkívül sokakat a történelmi önkényuralmi jelképek megpillantása is sért. Hajlok azonban arra, hogy pusztán e jelképek közszemlére tételének nincs olyan fokú társadalmi veszélyessége, hogy indokolt és arányos legyen az ilyen magatartás

bűncselekménnyé nyilvánítása. Alapvetően nem magukkal a jelképekkel van a legnagyobb probléma, hanem azok használati módjával. Összhangban a nemzetközi trenddel és a strasbourgi döntéssel, a szankció alkalmazása alól kivett felhasználási célok helyett a tilalmazott magatartások céljának megjelölésével a cselekmény célzatos bűncselekménnyé tétele, a gyalázkodás reménybeli törvényi tényállása részeként történő kezelése indokolt. Az ugyanis nem más, mint jelképek segítségével megvalósított „gyűlöletbeszéd”. Mindez jobban megfelelne a véleménynyilvánítási szabadsággal összefüggő AB határozatokban szereplő elvárásnak.

Követve az AB által feladatul tételezetteket, ezt követően a közösségek méltóságának megsértésére adott polgári jogi választ elemzem. E körben abból indulok ki, hogy az AB „izgatási” döntéseiben gyakorlatilag felhívta a jogalkotót: annak szem előtt tartásával vizsgálja a módosítás lehetőségét, hogy „a közösségek méltóságának hatékony védelmére [...] más jogi eszköz, például a nem vagyoni kártérítés alkalmazási lehetőségeinek bővítése is alkalmas”.²⁵ A kérdés az, hogy miként. Mivel az állam kötelessége, hogy polgárai védelmét szolgálja, alkotmányosnak tekinthető-e az a szabályozás, amelyben a gyűlöletbeszéd címzettjei elesnek az igényérvényesítés lehetőségétől, pusztán mivel személyük a gyűlölködő megnyilvánulás alapján nem válik egyedileg azonosíthatóvá? A T/3719. számú javaslat célja épp az volt, hogy az új szabályozás révén ne csak az egyén személyhez fűződő jogainak védelme, hanem a személyek adott vonással rendelkező körét sértő megnyilvánulás esetén is lehetőség nyíljon a reparációra. A 96/2008 (VII. 3.) számú AB határozat a törvényjavaslatot alkotmányellenessé nyilvánította. A határozatból és a hozzá fűzött párhuzamos indokolásokból azonban egyértelműen következik, hogy a jogalkotó jó úton jár. A T/6219. számú törvényjavaslat a témakör szabályozását az AB határozatában foglaltaknak megfelelően új alapokra helyezte. A törvényjavaslat az AB által meghatározott szempontrendszer és alkotmányossági kritériumok mentén, újragondolva a köztársasági elnöki indítvány egyes kifogásait, részint eljárásjogi, részint anyagi jogi szempontból orvosolja a hatályos norma hiányosságait, és megteremti a gyűlöletbeszéd elleni hatékony fellépés komplex eszközrendszerét. Az elfogadott törvényjavaslatot a köztársasági elnök alkotmányossági aggályait kifejezve küldte meg az AB-nak, amely értekezésem születésekor, illetve téziseim kifejtése idején még nem határozott.

²⁵ 30/1992 (V. 26.) AB határozat.

Álláspontom szerint – tekintettel arra, hogy a köztársasági elnöki indítványban foglaltak tételesen cáfolhatók – prognosztizálható a testület kedvező döntése. A törvényjavaslat megítélésével kapcsolatban egy egyszerű elvre hivatkozhatunk: a többen benne van a kevesebb. Ha az AB – a Btk.-ra jellemző ultima ratiós jelleget figyelembe véve – úgy gondolja, csak akkor szabad büntető tényállást alkotni, ha már semmi más nem vezet eredményre, ebbe minden bizonnyal belefér a polgári anyagi és eljárásjogi jogalkotás. A jogalkotó pontosan ennek az alkotmánybírószági követelménynek felel meg, elfogadva a 96/2008 (VII. 3.) számú AB határozatban foglalt iránymutatást, amikor a közösségek méltóságának védelmére megalkotta a megfelelő polgári jogi szabályozást.

III.5. A közösségi méltóság védelmének újabb irányai

Dolgozatom V. részében a jogfejlődés legújabb irányát tárom fel. Lévay Miklós írja párhuzamos indokolásában: „...a közbeszéd, közállapotaink, a társadalmi nyilvánosság és a tolerancia szint nem az Abh1., Abh2. és az Abh3. szerinti megközelítésnek megfelelően alakult”.²⁶ Ezt én is így gondolom. A jogalkotó a T/2785. számú törvényjavaslattal – belátván, hogy a közösség elleni izgatás tényállásának módosításával a probléma nem kezelhető – álláspontom szerint alkotmányos, és európai mércével is mérhető szabályozást alkotott. A szabályozás célja az volt, hogy aki a szó „veszélyes fegyverét” használja, ne élhessen vissza azzal, hogy alkotmányos alapjogot gyakorol.

A törvényjavaslat követte az AB határozataiban foglalt szemléletet: a gyalázkodás nem a közösség elleni izgatás kevésbé súlyos formája. A törvényalkotó eddigi próbálkozásai azért nem voltak alkotmányosak, mert a problémát a közösség elleni izgatás törvényi tényállásának módosításával kívánták megoldani. Míg a köznyugalmat veszélyeztető közösség elleni izgatás a Btk. XIV. fejezet II. címében kap helyet, addig a gyalázkodásnak a Btk. XII. fejezet III. címében van a helye. A gyalázkodás esetén nem egyszerűen a köznyugalmat sértő szélsőséges nézetekről van szó, hanem vallási csoportokat, fajokat, nemzetiségeket megalázó szélsőséges kijelentésekről. Nem az volt tehát a jogalkotó célja, hogy a szélsőséges nézetek ne kerüljenek napvilágra, hanem az, hogy ha egyes embereket nem becsmérelhetnek verbális vagy nonverbális agresszió útján, a társadalom egyes csoportjaival se lehessen ezt megtenni. A törvényjavaslat új szakaszt iktatott volna a Btk.-ba, amelynek jogi tárgya az emberi méltóság és az abból fakadó

²⁶ 95/2008 (VII. 3.) AB határozat – Lévay Miklós alkotmánybíró párhuzamos indokolása I/3. pont.

becsület védelméhez fűződő társadalmi érdek, másodlagosan pedig a megkülönböztetés tilalmának alapjoga, a lelkiismereti és vallásszabadság elvéhez és a nemzeti és etnikai jogok védelméhez és elismeréséhez fűződő társadalmi érdek volt. Az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény alaki bűncselekményként a gyalázkodás „klasszikus” módját pönalizálta, amikor az elkövető a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használ vagy híresztel. A (2) bekezdésben a törvényjavaslat a gyalázkodás testmozdulattal történő megvalósítását büntette volna. A *testmozdulat* kifejezés egyértelmű, a köznyelvben és a szaknyelvben is jól kezelhető, önkényes bírói jogértelmezésre lehetőséget nem adó szó, ekként annak normaszövegben való szerepeltetése véleményem szerint megfelelt az AB által a jogszabályokkal szemben támasztott normavilágosság követelményének. Emellett kellőképpen absztrakt ahhoz, hogy az ilyen cselekmények körét ne szűkítse feleslegesen, és mérlegelési lehetőséget hagyjon a bírónak. Hogy a gyalázkodás tényállása ne legyen a politikai szélsőségek visszaszorításának eszköze, a törvényjavaslat (3) bekezdésében meghatározott, egyes politikai pártok, csoportosulások kritizálhatóságát biztosító büntethetőséget kizáró ok garantálta.

Az elfogadott törvényjavaslattal szemben a köztársasági elnök alkotmányossági aggályait fejezte ki, aminek következtében a 95/2008 (VII. 3.) számú AB határozat a törvényjavaslatot alkotmányellenesnek találta. Az eltérő jogi tárgy védelemben részesítésével szankcionálni rendelt gyalázkodási tényállás azonban most először megosztotta az alkotmánybírákat, arra ösztönözve a jogalkotót, hogy a társadalmi elvárások által tételezett feladatának tegyen eleget, ha kell, további próbálkozások útján. Az AB határozat többségi álláspontjának indokolása mindazonáltal a 2004. évben meghozott döntéshez képest sok új elemet nem tartalmaz.

Álláspontom szerint bár az AB feladata valóban a mindenkori jogalkotás feletti kontroll gyakorlása, nem tartható az a tendencia, hogy éppen az alapjogok oltalmára hivatott grémium legyen passzivitásával az emberi méltóságában megsértett csoportokat oltalomban részesíteni kívánó törvényhozás gátja. Az elmúlt másfél évtized során öt, a közösségek méltóságának védelme érdekében előterjesztett és sikertelen kísérlet után a testület számára nyilvánvalóvá kellett válnia: a jogalkotónak eltökélt szándéka a gyalázkodás szankcionálása. A testületnek persze nem kötelessége tanácsokat adni a jogalkotónak, de nemegyszer alkalmazta már azt az üdvözlendő gyakorlatot, hogy a határozat indokolásában rávezette a helyes, alkotmányos megoldásra. Nos, ez ebben az esetben sem lett volna hiábavaló.

Értekezésemben elemzem a köztársasági elnöki indítványt, valamint az AB határozatában foglaltakat. Az előzményi alaphatározatokkal történő komparatív elemzésből leszűrt konklúzióimat a határozat megállapításainak sorrendjét követve összegzem, tételes igazolását adva annak, hogy képviselt álláspontom szerint a szabályozás az elérendő cél megvalósítására alkalmas.

A többségi álláspontnál véleményem szerint nagyobb jelentősége van a párhuzamos és különvélemények elemzésének, mivel először fordul elő, hogy a gyűlöletbeszéddel kapcsolatban nem egyhangú határozatot hozott a testület. Az eltérő véleményt megfogalmazó alkotmánybírák azt az álláspontot képviselték, hogy a testületnek felül kellene vizsgálnia a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban kialakított álláspontját. Ez pedig vitathatatlanul elmozdulást jelez a 2004-es határozathoz képest, amelyet követően sokan azt gondolták, a döntés egyszer és mindenkorra ellehetlenítette hazánkban a gyűlöletbeszéd elleni fellépést. Kiss László kiemeli: a „történelmi meghatározottságot” az AB az önkényuralmi jelképekről hozott határozatában nyíltan vállalta. Kovács Péter rámutat, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata alapján a véleménynyilvánítás szabadsága „...nem vonatkozik azokra a megnyilatkozásokra, ideológiákra, amelyek tagadják magának az Emberi jogok Európai Egyezményének is az értékrendjét.”²⁷ Hangsúlyozza: az Európai Unióban már meghaladottá vált az a nézet, amelyet az AB a mai napig követendőnek tart, nevezetesen, hogy a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. Kiss László is utal erre, amikor kijelenti, hogy az AB precedensjoga egyre távolodik a nemzetközi tendenciáktól.²⁸

Félreértés ne essék, demokratához méltón tudomásul veszem az AB döntését, ám egyetérteni nem tudok vele. Meggyőződésem szerint a hatályos Alkotmány alapján ez az egyik lehetséges szabályozási mód lehetett volna.

III.6. A közösségi méltóság védelmének újabb irányai

Munkám kiindulópontja az, hogy a társadalmi folyamatok változásával, az új társadalmi elvárásokkal változniuk kell a jogszabályoknak, indokolt esetben magának az alaptörvénynek is. Több mint tizenöt év telt el azóta, hogy az AB kijelölte a szólásszabadság határait. Kisebb társadalmi változásoknál, rövidebb idő elteltével a változás nem feltétlenül igényel jogszabály-módosítást,

²⁷ 236/A/2008. AB határozat – Kovács Péter alkotmánybíró párhuzamos indokolása II. pont.

²⁸ Uo.

eleendő magának a joggyakorlatnak – jelen esetben az Alkotmány értelmezésének – árnyalatnyi változtatása, természetesen az Alkotmány szövegével nem ellentétes módon. Az állampolgárok elvárása egyértelmű: megtalálni annak módját, hogy miként lehet védelemben részesíteni a társadalom azon csoportjait, amelyeket nap mint nap durva verbális és nonverbális támadások érnek. Ha pedig a hatályos Alkotmány – annak bármilyen értelmezésével – maga szab gátat ennek, hazánkat ezzel együtt kitéve a nemzetközi jogi mulasztások ódiumának, meg kell vizsgálni magának az alaptörvénynek a módosítási lehetőségeit.

Értekezésem V. része arra keresi a választ, hogy miként biztosítható ez a jogvédelem, egységként kezelve az emberi méltóság csoportszintű megsértésében megnyilvánuló cselekményeket, elkülönítve a közrendet sértő vagy veszélyeztető tényállásoktól. A T/2785. számú törvényjavaslatot alkotmányellenessé nyilvánító 95/2008 (VII. 3.) számú AB határozat indokolásából, illetve a párhuzamos indokolásokból és különvéleményből nyilvánvalóvá vált, hogy amíg nem változik a testület többségi véleménye a véleménynyilvánítással kapcsolatban, addig nem lehetséges büntető jogszabályt alkotni az Alkotmány megváltoztatása nélkül az uszítás szintjét el nem érő, közösségek emberi méltóságát sértő verbális megnyilvánulások bármelyikéről. A kormány, illetve az Országgyűlés kormánypárti frakciója kitarzott azon politikai és szakmai álláspontja mellett, hogy a büntetőjogi szankció megteremtése társadalmi szempontból szükségszerű, jogi szempontból pedig hazánk kötelessége, ezért benyújtották a T/9045. számú alkotmánymódosítási javaslatot az Országgyűlés elnökéhez. Szinte párhuzamosan azzal, hogy a kormány visszavonta javaslatát, kilencvenhat képviselőtársammal lényegében az előbbi javaslat átdolgozott, részben kibővített és konkretizált változatát nyújtottuk be újra a házelnök asszonynak.

A T/9584. számú törvényjavaslat a véleménynyilvánítási szabadságra vonatkozó rendelkezést kiegészítette egy, kifejezetten a holokausztagadással, illetve az azzal rokon magatartásokkal kapcsolatos fordulattal, továbbá konkrét rendelkezést tartalmazott a gyülekezési és egyesülési jogra vonatkozóan is. A két törvényjavaslat nem kívánt mást tenni, mint hogy beemelje a nemzetközi és európai uniós dokumentumokban foglalt elvárásokat az Alkotmány rendelkezései közé. Néhány nappal a törvényjavaslat zárószavazását megelőzően T/10082. szám alatt egy további alkotmánymódosító javaslat is benyújtásra került. A javaslat – amelynek tárgysorozatba vételéről egyelőre nem született döntés – azonban a

gyalázkodás büntetőségéhez szükséges alkotmányos környezet megteremtése vonatkozásában rendelkezéseket nem tartalmaz, kizárólag a nemzetiszocialista és a kommunista rendszerek bűneinek tagadása vonatkozásában, s kizárólag a véleménynyilvánítási szabadságot illetően állapítana meg egy új korlátot. Kérdés azonban, hogy valós jogalkotói szándék húzódik-e meg a javaslat mögött, ugyanis benyújtásának körülményei arra engednek következtetni, hogy előterjesztőjének célja nem volt más, mint hogy az előző javaslat leszavazását indokolni tudja. Mindazonáltal nem zárható ki, hogy az előterjesztők el kívánják juttatni javaslatukat a végszavazásig, ez pedig ismét aktuálissá teszi a kérdést: szabad-e majd támogatni egy félmegoldást kínáló javaslatot, amely a visszaélések lehetőségét és a kontraproduktivitás komoly veszélyét hordozza magában?

IV.

Új tudományos eredmények összefoglalása

Értekezésemben elméleti és gyakorlati tapasztalatokon alapuló igazolását adtam annak, hogy Magyarországnak nemzetközi és európai jogi kötelessége a közösségek méltóságának védelméről a jelenleg hatályos szabályozásnál hatékonyabb eszközökkel gondoskodni. Igazoltam, hogy a hatékony jogvédelem nem merülhet ki a polgári jog vagy egyéb jogágak eszközrendszerének módosításában, hanem kötelező jelleggel meg kell alkotnunk a közösségek emberi méltóságának megsértését az uszításnál szélesebb körben pönalizáló büntetőjogi törvényi tényállást, az ahhoz rendelt szankció pedig nem lehet súlytalan. A gyűlöletbeszédet és a holokauszttagadást bűncselekményi szinten kell szabályoznunk. Fennáll természetesen a lehetősége annak, hogy megszüntessük uniós tagságunkat, s felmondjuk a jogalkotási kötelezettséget előíró nemzetközi szerződéseket, e lehetőséggel komolyan számolni azonban, úgy hiszem, abszurdítás.

Munkám során bemutattam, hogy a jelenleg hatályos Alkotmány keretei között is lehetőség nyílik a gyalázkodás és a holokauszttagadás bűncselekménnyé tételére. Ennek egyetlen akadályát az AB – álláspontom szerint tarthatatlan – jogértelmezése képezi. Csupán abban az esetben nyílik lehetőség arra, hogy alkotmánymódosítás nélkül eleget tegyünk nemzetközi kötelezettségeinknek, ha a testület felülvizsgálja a véleménynyilvánítással kapcsolatban kialakított gyakorlatát.

Okkal következtethetünk arra, hogy az AB jelenlegi joggyakorlata mellett a holokausztagadás – az Alkotmány módosítása nélküli – bűncselekménnyé nyilvánításáról szóló törvényjavaslatot annak elfogadása esetén a testület alkotmányellenesnek nyilvánítaná. Értekezésemben számot adtam arról, hogy miért érdemes a holokausztagadást a gyalázkodás egyik speciális megnyilvánulási formájaként kezelni. Kutatásaim rávilágítottak arra, hogy – a védett jogi tárgy azonosságából következően – a holokausztagadást csak a gyalázkodással együtt van értelme bűncselekménnyé nyilvánítani. Mindkét cselekmény vonatkozásában szükséges az AB azt illető paradigmaváltása, hogy igénnyel csak egy individuális személyt ért sérelem esetén lehet fellépni, tekintve, hogy eljárási legitimitációval az egyén nem rendelkezik, ha a sérelem őt csoporthoz tartozása miatt, a csoporton keresztül érte. Ennek előfeltétele, hogy a testület megfogadja a Kiss László alkotmánybíró 95/2008 (VII. 3.) számú AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolásában foglaltakat, jelesen, hogy a közösségi méltóság fogalmát értelmezni szükséges.

A tudományos elemzés mellett konkrét jogeset kapcsán is igazoltam, hogy az önkényuralmi jelképek megsértésének vétsége rosszul alkalmazható, ellentmondásos törvényi tényállás, amelyet célzatos bűncselekménnyé kellene tenni, s mint a gyalázkodás egyik megnyilvánulási formáját, ugyanabban a tényállásban szabályozni. Ekként biztosítható egyfelől az alkotmánybírói jogértelmezés és az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata közötti, másfelől a testület izgatási és e tárgyú határozatai közötti ellentmondás feloldása.

Kiterjedt elemző és gyakorlati munkám során arra a következtetésre jutottam, hogy a közösség elleni izgatást – elsődleges jogi tárgyának különbözőségére tekintettel – a gyalázkodástól különállóan kell kezelni. Míg az előbbi funkciója a közrend védelme, az utóbbié az emberi méltóság oltalomban részesítése. Ebben az esetben a közösség elleni izgatás relációjában mind a Legfelsőbb Bíróság által alkalmazott szűkítő értelmezés, mind az AB által konstruált „clear and present danger” mérce a továbbiakban is alkalmazható. A gyalázkodás bűncselekménnyé nyilvánítása esetén – minthogy ekkor a közösségek emberi méltóságáról más törvényi tényállás gondoskodik, s e bűncselekmény kizárólagos jogi tárgya a közrend védelméhez fűződő társadalmi érdek marad – megfontolandó a közösség elleni izgatás veszélyeztetési tényállássá alakítása, nagyjából úgy, ahogyan azt a Fővárosi Ítéletábra jogsértően már megtette.

A gyalázkodás bűncselekménnyé nyilvánítása mellett a komplex szabályozási rendszer megalkotása érdekében szükséges a közösségek méltóságának védelmét a polgári jog eszközszerével is óvni.

Amennyiben az AB álláspontja nem változik, nem érdemes a jogalkotónak az Alkotmány ez irányú módosítása előtt a gyalázkodás pónalizálásával kísérleteznie.

V.

Az értekezés eredményeinek hasznosítási lehetőségei

A témául választott kérdéskör egyre nagyobb hangsúlyt kap a hazai és a külföldi szakirodalomban, s véleményem szerint ennek relevanciája a közeljövőben is növekedni fog. A nemzetközi dokumentumokban is megfogalmazott, prognosztizálható fejlődési irány a közösségeket ért, annak tagjai emberi méltóságát sértő megnyilvánulások elleni hatékony szankciórendszer kialakítása és működtetése felé mutat.

Mínt hogy értekezésemben a témakör komplex elemzését nyújtottam, az hatékonyan felhasználható a *felsőoktatásban* a graduális és a posztgraduális képzés keretei között.

Újdonságot jelent a tárgykör kutatása területén az, hogy a közösségek méltóságát sértő verbális és nonverbális megnyilvánulások elleni fellépés komplex elemzését nyújtva disszertációm a rendszerváltozástól napjainkig tartó magyar szabályozás feltárása mellett átfogó nemzetközi kitekintést is tartalmaz. Ezáltal az olvasó nem csupán az uniós, hanem az egyéb nemzetközi szervezetek által konstituált jogforrási rendszerbe, továbbá a bírósági joggyakorlatba is betekintést nyer. Az értekezés ily módon alkalmas arra, hogy a tág értelemben vett *gyakorlati jogalkalmazás* számára is hasznosítható legyen.

Részletes elemzését nyújtottam annak, milyen nehézségekkel jár a büntető és a polgári jogalkalmazás számára a döntéshozatal a közösségek méltóságát sértő cselekmények esetében egyrészt a perbeli legitimáció, másrészt a tanúsított cselekmény tényállásszerűsége tekintetében. Az értekezés részben dogmatikai világossága miatt, részben mivel a felmerült ellentmondásokat az eltérő álláspontok ütköztetésével, a komparatív elemzésből a megfelelő konklúzió levonásával tisztázza, alkalmas arra, hogy előmozdítsa az *egységes ítélkezési gyakorlat* kialakulását és fenntartását.

A forráskutatás során többek között a témakörben álláspontját kifejtő, az egyes részkérdésekkel kapcsolatban véleményt formáló, általam igen nagyra tartott szakemberek publikációit feldolgozva alakítottam ki saját álláspontomat. Egyes, példaként szolgáló jogtudósok álláspontjának analízise a jogalkotásban folytatott gyakorlati munkámat is segítette. Mivel a témakör ilyen mélységű, átfogó elemzése jelenleg nem áll rendelkezésre, véleményem szerint a dolgozat mint *forrásmű* nem csupán a gyakorlatat, hanem az *elmélet*, a *jogtudomány* számára is megfelelően hasznosítható, s akár további kutatások alapjául szolgálhat.

Általános tapasztalatom, hogy az egyes – valós társadalmi szükségletre adott válaszként tételezett – normaalkotásra irányuló javaslatok, sőt néha az elfogadott norma is nélkülözi azt az elméleti megalapozást, amelyre szükség lenne annak érdekében, hogy az adott jogszabály, egyezően az elérendő céllal, elősegítve annak megvalósulását, hatályosulhasson. Értekezésem felhasználható a jövőbeni *jogalkotásban* annak érdekében, hogy az e tárgykörben törvényjavaslatot előterjesztő a szükséges elméleti megalapozás birtokában nyújthassa be saját javaslatát. Ezáltal elkerülhetővé válik az egyes kérdések újratárgyalásában manifesztálódó jogalkotási redundancia.

VI.

A tézisekben felhasznált szakirodalom

A magyar állam a nemzetközi jogsértés állapotába került.

www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=1182728 – A letöltés ideje: 2009. augusztus 24.

Aronson, Elliott, *A társas lény*, Budapest, KJK–KERSZÖV, 2000.

Drost, Pieter N., *The Crime of State: Penal Protection for Fundamental Freedoms of Persons and Peoples*, I: *Humanicide*, Leyden, A.W. Sythoff, 1959.

ECRI jelentés Magyarországról (negyedik monitoring kör). Elfogadva 2008. június 20-án. Nyilvánosságra hozatal napja: 2009. február 24.

Fairhurst, John–Vincenzi, Christopher, *Law of the European Community*, Harlow, Essex, Pearson Longman, 42003.

Horkay-Hörcher Ferenc, *Előadások a XIX. és XX. század állambölcselete köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2001.

Horváth Dóra, Véleménynyilvánítás szabadsága kontra gyűlöletbeszéd, *Studia Iuvenum Iurisperitorum*, 2004/II, 41–70.

Kilényi Géza, Az Alkotmány egyes (alapelvi, alapjogi) rendelkezéseinek jogi jellege, *Társadalmi Szemle*, 1995/11, 39–50.

Koltay András, A köztársaság nevében, in Uó-Borbély Zoltán (szerk.), *Pálinkás György emlékkönyv*, Budapest, Rejtjel, 2007.

Legény Krisztián, Szólásszabadság és tolerancia, a gyűlöletbeszéd szabályozásának alternatívái, *Jogi Tanulmányok*, 2004. 115–133.

Molnár Péter, Pótcselekvés, *Fundamentum*, 2000/3, 84–88.

Peers, Steve, Büntetőjog (részlet), in. Lévay Miklós-Kígyóssy Katinka (szerk.), *Bűntügyi tudományi közlemények. Az Európai Unió hatása a büntetőjog fejlődésére*, Miskolc, Bíbor, 2004, 147–210.

Petrétei József, *Alkotmányjog*, I, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2002.

Szabó András, Gyűlöletbeszéd és gyűlöletre uszítás, *Kriminológiai Közlemények*, 60(2002), 63–68.

Tilk Péter, A kifejezési szabadság és a gyűlöletbeszéd néhány alkotmányjogi vonatkozása, *Acta Humana*, 2005/1, 5–32.

Tridimas, Takis, *The General Principles of EU Law*, Oxford, Oxford UP, 2006.

Valki László, Szólásszabadság, alkotmány, nemzetközi jog, *Népszabadság*, 2009. augusztus 14.

Varga Zoltán, Gyűlöletbeszéd, *Kriminológiai Közlemények*, 60(2002), 60, 69–77. *Jogi Fórum*, letöltés ideje: 2001. december 2.

AB határozatok

30/1992 (V. 26.) AB határozat.
4/1993 (II. 12.) AB határozat.
22/1997 (IV.25.) AB határozat.
12/1999 (V. 21.) AB határozat.
14/2000 (V. 12.) AB határozat.
18/2004 (V. 25.) AB határozat.
95/2008 (VII. 3.) AB határozat.
96/2008 (VII. 3.) AB határozat.

VII.

A szerző korábban megjelent publikációi

Monográfia

Gyűlöletbeszéd Magyarországon, MEGJELENÉS ALATT (Scolar Kiadó, a megjelenés várható időpontja: 2009. november)

Egyéb büntetőjogi tárgyú publikációk

A sport és a büntetőjog kapcsolata, in. *Sportjogi ismeretek*, egyetemi jegyzet, III. fejezet 5. cím, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar.

Gyűlöletbeszéd, *Kriminológiai Közlemények*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2002.

Közösség elleni izgatás – gyűlöletbeszéd, in *Keresztmetszet – Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2005.

Az országgyűlési képviselők választásának jogi szabályozása, in *A kampány*, VIII. fejezet, Budapest, 2005.

A XXI. század büntetőjogi kodifikációjának első lépése, Huszonötödik Jogász Vándorgyűlés – Magyar Jogász Egylet, Budapest, 2007.

Gyalázkodás – elfogadott törvényjavaslat – elutasító alkotmánybíróági határozat (szerzőtárs: Berta Aliz) (Országgyűlés: igen, Alkotmánybíróság: nem), *Magyar Jog*, 2008. év 12. szám.

A közösségek méltóságának polgári jogi védelme, (szerzőtárs: Berta Aliz) *Ügyészek Lapja*, XVI. évfolyam – 2009. év 1. szám.

Uzsorabűncselekmény – régi-új tényállás a Büntető Törvénykönyvben, *Magyar Jog*, 2009. év 4. szám.

Természet elleni fajtalanlás – van-e jogalkotási kényszer?, *Rendészeti Szemle*, 57. évfolyam 2009. év 6. szám.

A gyűlöletbeszédre vonatkozó magyar büntetőjogi szabályozás a nemzetközi és európai jogi kötelezettségeink tükrében, *Európai Jog*, 9. évfolyam 4. szám, 2009. július.

A holokausztagadás – mi lett volna, ha... és vajon lesz-e valami?, *Magyar Jog*, MEGJELENÉS ELŐTT (a megjelenés várható időpontja: 2009 harmadik negyedéve).

Az uzsora jelenségének büntetőjogi értékelése, MEGJELENÉS ALATT (*Kriminológiai Közlemények*, Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, a megjelenés várható időpontja: 2009 harmadik negyedéve).

Civil szervezetek nemzetbiztonsági szolgálatban, MEGJELENÉS ALATT (*Szakmai Szemle – a Katonai Biztonsági Hivatal Tudományos Tanácsának kiadványa*, a megjelenés várható időpontja: 2009 harmadik negyedéve).

Idegen nyelvű publikáció

Is it an Obligation for Hungary to penalize Hate Speech According to International Law? MEGJELENÉS ALATT (Annals of the West University of Timisoara (Romania) – Law Series 2009, a megjelenés várható időpontja: 2009. negyedik negyedéve).

Egyéb publikációk

Velence fénykora – A Velencei Köztársaság államberendezkedésének kialakulása és kora, Budapest, Scolar Kiadó, 1999.

A tenger keresztjes lovagjai – Velence részvétele a negyedik keresztjes hadjáratban, Budapest, Scolar Kiadó, 2004.

A magyar és a görög egyház kapcsolata 1196-ig, Kárpátika, Európai értékek és a lakosság nemzeti konfessziós identitása az Ukrán Kárpátokban 2006/35 (az eredetileg magyar nyelven megírt cikk ukrán nyelven jelent meg).

Az ortodox egyház Erdélyben Mohács után: harc a fennmaradásért, Oktatási és Tudományos Minisztérium, Ungvári Nemzeti Egyetem, Történelem Szak, Tudományos Hírnök, Történelem Sorozat, Ungvár, 2007/19 (az eredetileg magyar nyelven megírt cikk ukrán nyelven jelent meg).

Magyarországból tett Velencei utazás – Bárándy Gergely jegyzeteivel (Tót-Váradai Kászonyi András 1797-ben megjelent és ismételt publikált művének előszó- és jegyzetírójaként), Budapest, Scolar Kiadó, 2007.